

Μετά τον θάνατό του βρήκα τούτο το χειρόγραφο,
το διάβασα, με συγκλόνισε, το έκλεισα,
και μετά από καιρό το έδωσα για ανάγνωση στον Περικλή,
αυτός κατάλαβε ότι ο μύθος είναι συνδεδεμένος
με το πραγματικό γεγονός
που συνέβη στο κοντινό του περιβάλλον,
«δεν πρέπει να μείνει στο συρτάρι», μου είπε,
και αποφάσισα να το μοιραστώ μαζί σας,
στη μνήμη του πατέρα μου,

καλή ανάγνωση
Χριστίνα Δριμή

τα κύρια περιστατικά του βιβλίου είναι πραγματικά, το βιβλίο όμως
ακολουθεί την ελευθεριότητα του Μυθιστορήματος

Κάθε γυναίκα, για να μπορεί να πατάει στέρεα στο έδαφος, έχει ανάγκη να στηρίζεται σε τρία ποδάρια: την προίκα της –την οικονομική της επιφάνεια, την ομορφιά της– τη διαπραγματευτική της ισχύ, και τέλος την ηθική της, που αποτελεί την εγγύηση για το «αμεταχείριστο», το απαραίτητο στοιχείο που κάνει πιο εύκολη τη συναλλαγή και ταυτόχρονα συμπληρώνει την έννοια του «πράγματος».

Και ξοδεύει τον μόχθο της να κρατάει γερά και τα τρία αυτά στηρίγματα, γιατί φοβάται πως, αν χάσει το ένα, τότε η ισορροπία θα καταστραφεί, κι αυτή θα κινδυνέψει να πέσει.

Κάθε γυναίκα γεννιέται μ' αυτόν τον τρίποδα και τον κουβαλάει υπομονετικά στους ώμους της, ανεβαίνοντας καταματωμένη τον Γολγοθά της. Και για αιώνες η Μάνα του Ανθρώπινου Γένους αγωνίζεται να μπει στην Οικογένεια των Ανθρώπων.

Τιμή και ευλάβεια στην καταβασανισμένη και πολλές φορές άγρια κατακρεουργημένη, μα πάντα όρθια, ανθρώπινη ύπαρξη, την ανεξάντλητη, ζωογόνα πηγή της ανθρωπότητας – τη Γυναίκα...

Γιάννης Δριμής
1980

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μπορεί το θέμα που ευαισθητοποίησε τον Γιάννη Δριμή να γράψει τούτο το βιβλίο να 'ναι κοινό και πολυσυζητημένο. Γιατί, βέβαια, είναι χιλιάδες τα «εγκλήματα τιμής» που ρίχνουν τον ίσκιο τους στη μοίρα του Τόπου μας και την κάνουν πιο βαριά. Στον καθένα μας έχει τύχει να μάθει για κάποιον (και καμιά φορά να τον γνωρίσει κιόλας από κοντά) που τ' αποφάσισε να ξεπλύνει την «ντροπή» της αδελφής ή της γυναίκας ή της μάνας ή και της κόρης ακόμη, με το ίδιο της το αίμα.

Μπορεί ακόμη το θέμα τούτο να δείχνει ξεπερασμένο, καθώς η τραγική μοίρα της γυναίκας πάει να σκεπαστεί απ' το προπέτασμα καπνού που 'χει ξεσηκώσει το γυναικείο κίνημα στις μέρες μας.

Μα μη γελιόμαστε. Ένα τέτοιο θέμα, που 'χει σακατέψει την ψυχή του λαού μας, δεν μπορεί ούτε ν' αμβλυνθεί απ' τη συχνότητά του και πολύ περισσότερο να γίνει στοιχείο της κοινωνικής μας παράδοσης, ούτε να θεωρηθεί πως ρυθμίστηκε οριστικά και πάει, με κάποιες μόνο θεσμικές αλλαγές στο Οικογενειακό μας Δίκαιο. Η στιγμή που η Ελληνίδα θα πάψει να σφάζεται για «λόγους τιμής» είναι μακριά ακόμη και θα 'ρθει τότε μόνο όταν οι σημερινές δειλές θεσμικές αλλαγές γίνουν και δομικές και στέρεες. Ως τότε, χρέος για τον καθένα που νοιάζεται τούτον τον Τόπο είναι να πολεμήσει την κοινωνική μας αρρώστια που κάποιοι «σοφοί» μας τη βάφτισαν «έγκλημα τιμής», λες και είχε ή πρόκειται ν' αποκτήσει ποτέ το έγκλημα τιμή!

Τούτο το μεγάλο χρέος το ξεπλήρωσε με το παραπάνω ο Γιάννης Δριμής. Καθώς διάβαζα τα χειρόγραφά του, σκεφτόμουνα συνέχεια: «Να ένας άνθρωπος που χωρίς κηρύγματα και βερμπαλισμούς πέρασε αθόρυβα στην πρώτη γραμμή της μάχης για την αλλαγή της μοίρας της γυναίκας». Κι έτσι είναι. Γιατί την ώρα που κάποιοι πατενταρισμένοι φεμινιστές θορυβούν απλώς (για να μην

πω ασεβούν) γύρω απ' το γυναικείο δράμα, μόνο και μόνο για να δείξουν προοδευτικοί ή για να εγγράψουν στο λευκό ενεργητικό τους κάποιους ανώδυνους κοινωνικούς αγώνες, ο Γ.Δ. τους προσπερνάει αμίλητος (κι ακατάδεχτος θα 'λεγα) για να πάει ίσια εκεί που παίζεται τούτο το δράμα. Στέκεται μπροστά του μοναδικός θεατής, σεμνός κι αποφασισμένος, και το παρακολουθεί. Ζει αδιάλειπτα όλη του την εξέλιξη και βιώνει όλη του την έκταση. Γίνεται ένα με τους τραγικούς του ήρωες, μπαίνει στον ρόλο του καθενός και περιδινίζεται μαζί του στην αβάσταχτη δοκιμασία του, περνώντας διαδοχικά απ' την αγωνία στην παραφροσύνη, απ' τον ξεπεσμό στο έγκλημα, κι απ' τη μεταμέλεια στην αυτοκαταστροφή. Υποφέρει, αναλώνεται, κινδυνεύει να διαρρήξει μόνος του το ύστατο όριο της ψυχικής του αντοχής, μα επιμένει να παρακολουθήσει αυτό το δράμα. Ως το τέλος!

Κι ύστερα, αδυσώπητος στην απόφασή του κι ανελέητος στην τιμότητά του, μας γυρίζει μια μια τις σελίδες του βιβλίου του και μας αναγκάζει να το δούμε! Και τότε, όσοι αποδειχτήκαμε απληροφόρητοι για τις πραγματικές διαστάσεις αυτού του δράματος, ή είχαμε τακτοποιηθεί εύκολα με τη συνείδησή μας απέναντι σ' αυτό, παριστάνοντας τους φεμινιστές –του γλυκού νερού, βέβαια– νιώθουμε ντροπή καθώς αναγνωρίζουμε στον Γ.Δ. τον σωστά πληροφορημένο και τον πραγματικό φεμινιστή.

Αλλ' ας πλησιάσουμε λίγο το έργο του. Όντας αποφασισμένος ο συγγραφέας να μας παρουσιάσει το δράμα της Ελληνίδας το βασισμένο στις παρεκκλίσεις της ηθικής της, όπως αυτή έχει καθοριστεί από κοινωνικές δομές οπισθοδρομικές και αντιανθρώπινες, επιλέγει θαρραλέα και αποφασιστικά την κορυφαία σε τραγικότητα περίπτωση: την περίπτωση που ο πατέρας σφάζει την κόρη του για να ξεπλύνει το στίγμα απ' το «παραστράτημά» της. Τη λατρεύει τη μοναχοκόρη του ο Θεμιστοκλής ο Μπάρας. Είναι το λουλούδι που φύτρωσε στο ξερό χώμα της σκληρής του ζωής. Την κρυφοκαμαρώνει έτσι όμορφη, άξια και σεβαστική που γίνεται. Κι όταν ακόμη θα τον «ντροπιάσει» πέφτοντας θύμα ενός ανάξιου (αλλά, βέβαια, «λεύτερου» και «ανεύθυνου») άντρα και θα τον φέρει αντιμέτωπο με

τη μικρή, αλλ' ανελέητη σε τέτοια ζητήματα κοινωνία του χωριού του, δεν θα του περάσει απ' το μυαλό η φοβερή σκέψη να τη σκοτώσει. Τον θωρακίζει ακόμα η αγάπη του για το παιδί του.

Όμως δεν θα κρατήσει για πολύ. Θα φτάσει σύντομα η στιγμή που θα οδηγηθεί ακούσια στο έγκλημα. Κι ο κύριος οδηγός του θα 'ναι η σύντροφός του, η ίδια η μάνα του παιδιού του. Να μια απ' τις συγκλονιστικότερες στιγμές του δράματος: η γυναίκα χτυπάει τη γυναίκα! Όντας κοινωνικά ανελεύθερη και ζώντας για αιώνες στο περιθώριο και στην καταπίεση, δεν έχει μόνο συμβιβαστεί με τη μοίρα που της έχουν επιβάλει, μα και την υπερασπίζεται. Και την υπερασπίζεται άγρια κι απελπισμένα, μ' ένα πάθος τυφλό, που πολλές φορές πνίγει και την ίδια της τη μητρότητα!

Κι έτσι αυτό που δεν μπόρεσε να επιτύχει η Κοινωνία μας με τους λαιμοδικούς και τις ταπεινώσεις, το πέτυχε με τη γυναίκα, που τη μετέβαλε, για τον σκοπό αυτό, σ' ένα τέλειο, σατανικό θα μπορούσε να πει κανείς, εκτελεστικό όργανο. Σιγά σιγά η μάνα με επιμονή, μεθοδικότητα και πονηριά (ιδιότητες που αναπτύχθηκαν ακρότατα στη γυναίκα από την ίδια της τη θέση μέσα στην κοινωνία) κατόρθωσε να διαβρώσει τη θωράκιση αγάπης του πατέρα και να τον μπολιάσει με το δηλητήριο του δικού της πάθους!

Μέρα με τη μέρα ο Θεμιστοκλής ο Μπάρας υποχωρεί, πέφτει. Κι ο συγγραφέας, που επέλεξε να μας δώσει την ακρότατη περίπτωση αυτού του δράματος, συνεχίζει να είναι ακρότατος ακόμα και στις λεπτομέρειές του. Παρακολουθεί την πτώση του ήρωά του ως το έσχατο σημείο της. Τον βάνει όχι μόνο να σφάζει το παιδί του, αλλά να το κάνει αυτό με τον πιο ύπουλο και άναντρο τρόπο. Έτσι ο φονιάς πατέρας θα κατέβει στο τελευταίο σκαλοπάτι, ξεγελώντας την κόρη του με το πρόσχημα μιας δήθεν ιατρικής επίσκεψης στην κοντινή πόλη και σφάζοντάς την στον δρόμο. Ακριβώς τη στιγμή που εκείνη, καθώς περπατάει δίπλα του, αρχίζει να ξεσταίνεται από την ελπίδα πως ο πατέρας της είναι και πάλι καλός και πως της παραστέκεται στη δοκιμασία της...

Κι ενώ θα νόμιζε κανείς πως το δράμα έφτασε πια στην ολοκλήρωσή του, διαπιστώνει με δέος πως η μια του πράξη μόνο τέλειωσε.

Ακολουθεί και δεύτερη. Κι είναι αυτή πιο αβάσταχτη απ' την πρώτη, έτσι που αληθινά γίνεται προβληματικό από δω και κάτω το διάβασμα τούτου του βιβλίου. Προσωπικά δεν θα διακινδύνευα να το ξαναδιαβάσω! Τόσο με συντάραξε και μ' ανακάτεψε, μ' αρρώστησε κυριολεκτικά, που δεν θα 'θελα να ξανανιώσω έτσι. Προειδοποιώ λοιπόν τον αναγνώστη πως θα χρειαστεί υπέρτερες ψυχικές δυνάμεις για να διαβάσει τις υπόλοιπες σελίδες. Στην πρώτη πράξη παρακολούθησε την καταστροφή ενός ανθρώπου, της κόρης, στη δεύτερη όμως θα παρακολουθήσει την αυτοκαταστροφή ενός άλλου, του πατέρα. Κι ενώ η καταστροφή έρχεται με κάποια δράση, με την παρεμβολή πολλών προσώπων και γι' αυτό με κάποια γοργότητα που δίνει μια ανάσα, η αυτοκαταστροφή προχωρεί με τον απελπιστικά αργό ρυθμό της ψυχοφθοράς!

Ο συγγραφέας μεταφέρει πια τη δράση μέσα στα έγκατα της ψυχής ενός μόνο ανθρώπου, που για να την παρακολουθήσεις βάνεις αναπόφευκτα σε φοβερή δοκιμασία τη δική σου.

Ο πατέρας-φονιάς, έχοντας πια ξεπληρώσει το «χρέος» του μέσα σε μια γενική επιδοκιμασία όχι μόνο από τη μεριά της Κοινωνίας, αλλά και της Δικαιοσύνης και της Εκκλησίας ακόμα, πάει μετά και στέκεται (ολομόναχος αυτή τη φορά) μπροστά σ' έναν άλλο δικαστή, τη συνείδησή του. Κι αυτός τον καταδικάζει τελεσίδικα στον βασανιστικότερο θάνατο, τον θάνατο της μεταμέλειας...

Καθώς το σκουλήκι κουφώνει λίγο λίγο το δέντρο και το ξεραίνει, έτσι κι ο καημός σιγοτρώνει την ψυχή του Θεμιστοκλή Μπάρα και τον σκοτώνει. Πεθαίνει απ' το μαράζι του ο πατέρας, δεν αντέχει. Η μάνα όμως κρατάει. Δοκιμασμένη αυτή για αιώνες στο καμίνι της αδικίας, μπορεί κι αντιπαλεύει μ' αντοχή και σκληράδα την τραγική μοίρα της. Αντίθετα, αδοκίμαστος ο άντρας και απροετοίμαστος μέσα στην αντίληψη του εξουσιαστή, αποδείχεται αδύναμος. Και πέφτει! Να κι άλλη πτυχή του δράματος: η καταπίεση του άντρα πάνω στη γυναίκα λειτουργεί τελικά σε βάρος του.

Τούτα ήσαν λίγα από κείνα που ο Γ.Δ. παρουσιάζει στον αναγνώστη του βιβλίου του. Όσο για τον τρόπο της παρουσίασης, θα

τολμούσα να πω πως θυμίζει έντονα εκείνον που χρησιμοποιεί ο Ντοστογιέφσκι στο «Έγκλημα και Τιμωρία». Τολμώ γι' αυτό ν' αναρωτηθώ: Μήπως άραγε ο δαίμονας που έσπρωξε τον μεγάλο Ρώσο συγγραφέα να γράψει τ' αριστουργήματά του, αποφάσισε να κάμει το ίδιο και με τον Γιάννη Δριμή;

Και ποιος δεν θα το ευχόταν;

ΠΕΤΡΟΣ ΜΠΙΚΟΣ

Μάρτης '83

I

Έγχειρ' ο ήλιος κατά τη βουνοκορφή του Αϊ-Λια, στάθηκε κει για λίγο, σαν ν' αποχαιρετούσε τον κόσμο που άφησε πίσω του, κι άρχισε να κυλάει αργά κατά τη δύση. Ο σκοτεινός όγκος του βουνού ορθωνόταν επιβλητικός μέσα στη βραδινή αποσκιάδα και η γυμνή, πέτρινη μύτη έμπαινε λίγο-πολύ μπροστά από τον μεγάλο ρόδινο δίσκο και τον έκρυβε. Πάνω στην κορυφή το μικρό ξωκλήσι τυλίχτηκε στις φλόγες, σαν να πήρε ξαφνικά φωτιά. Έλαμψαν οι βράχοι στις απέναντι βουνοπλαγιές και τα λίγα, αραιά σύννεφα στον ουρανό βάφτηκαν κόκκινα. Οι ίσκιοι των δέντρων τεντώθηκαν και μάκρυναν, σαν πελώριοι γίγαντες ξαπλωμένοι ανάσκελα στη γη, μέχρι που άρχισαν λίγο λίγο να σβήνουν, ο ένας μετά τον άλλο, καθώς ο ήλιος βασίλευε.

Κάτω στη χαράδρα είχε αρχίσει κιάλας να σκοτεινιάζει. Η ρεματιά, χωμένη στην πυκνή βλάστηση, μόλις που διακρινόταν. Σε μερικές μεριές τ' ακίνητα νερά του ποταμιού έπαιρναν ένα βαθύ κόκκινο χρώμα, καθώς τα σύννεφα καθρεφτίζονταν απάνω τους. Η μακριά ανοιξιάτικη μέρα τέλειωνε.

Πλάι από το ποτάμι ένας ζευγολάτης φαινόταν να πηγαίνει έρχεται πίσω από τη σκοτεινή σιλουέτα των αλόγων, που τραβούσαν το αλέτρι. Η φωνή του ακουγόταν από μακριά κάθε λίγο, καθώς φώναζε στα ζώα να προχωρούν. Κι ο αντίλαλος της φωνής έτρεχε γοργά τη βουνοπλαγιά, δρασκελίζοντας τους βράχους και τα πεζούλια, για να ξεψυχήσει στο τέλος, σαν έφτανε στην κορυφή του βουνού.

Πεισματάρης ο Θεμιστοκλής ο Μπάρας πάσχιζε να τελειώσει τ' όργωμα, που είχ' αρχίσει από τα ξημερώματα. Το λουρί του έσχιζε διαρκώς τον αέρα κι άφηνε ένα δαιμονισμένο σφύριγμα, που έκανε τα άλογα να ορμούν τρομαγμένα μπροστά. Κάθε φορά που ένιωθαν πάνωθ' τους τον κίνδυνο, τίνάζαν απότομα τα

κορμιά τους, ενώ από τα πόδια τους τα νεύρα τεντώνονταν σαν ατσάλινα χοντρά ραβδιά. Θα πίστευε κανένας ότι από στιγμή σε στιγμή θα σωριάζονταν στη γη, κάτω από αυτή τη φοβερή υπερένταση. Μέσ' από τα ανοιχτά τους στόματα τ' αφρισμένο σάλιο κυλούσε ανάμεσ' από τα σαγόνια τους κι έσταζε στο χώμα ακράτητο. Άγρια η ματιά τους αντικαθρέφτιζε την αγωνία του σκλάβου που περιμένει καρτερικά να φτάσει η ώρα για να τελειώσει το μαρτύριό του. Ο ιδρώτας είχε αρχίσει πια να τρέχει στα πλευρά τους, αναδίνοντας μια ζωώδικοι μυρουδιά, άσχημη κι αποπνιχτική.

Ο Θεμιστοκλής έσυρε την τελευταία αυλακιά κι άφησε μια δυνατή φωνή, που πέρασε στην απέναντι βουνοπλαγιά αντιλαλώντας. Τα ζώα σταμάτησαν απότομα. Με αργά, κουρασμένα βήματα πλησίασε τον σταυρό του αλετριού κι έλυσε τα σχοινιά από τον λαιμό τους. Ελευθερωμένα τα ζώα όρμησαν στ' οργωμένο χωράφι χλιμιντρίζοντας και στάθηκαν στην όχθη του ποταμού. Ο Θεμιστοκλής πήρε από την άκρη του χωραφιού δυο βαριά σκεπάσματα και τα 'ριξε στοργικά στις ιδρωμένες πλάτες των αλόγων. Γύρισε μετά, ανάμεσα από τις αυλακιές του χωραφιού, και κάθισε στο πεζούλι για να ξεποστάσει, κοιτάζοντας τ' οργωμένο χωράφι, που απλωνόταν επίπεδο μέχρι τις όχθες του ποταμού. Όμορφο χωράφι, ποτιστικό, το καλύτερο της περιοχής, του τ' άφησε ο πατέρας του κληρονομιά, που και κείνος το πήρε από τον πατέρα του, κι από πατέρα σε παιδί πέρασε ολόκληρες γενιές, για να φτάσει σήμερα στα χέρια του Θεμιστοκλή. Κι αυτός με τη σειρά του λογάριαζε να τ' αφήσει στον μοναχογιό του, τον Περικλή, για να μην χαλάσει η παράδοση, που ήθελε το χωράφι να μείνει στα χέρια των Μπαραιών.

Γη καρπερή, το χώμα μαύρο και πλούσιο, ποτέ δεν τον άφησε χωρίς καρπό, ακόμα και στις πιο δύσκολες χρονιές. Εφέτος το είχε σπείρει τριφύλλι και, σαν το θέρισε, αποφάσισε να τ' οργώσει, για να το σπείρει αραποσίτι. Το νερό, άφθονο από τον άμπουλα¹, πάνω ψηλά στα ριζιμιά του βουνού, θα βοηθούσε να πάει η σο-

1. Άμπουλας (ο): πηγή που το νερό αναβλύζει από τον πυθμένα κάθετα.

δειά καλά. Έκανε τον σταυρό του ο Θεμιστοκλής και σηκώθηκε, κοιτάζοντας κατά τον ουρανό.

Είχε ξαστερώσει σχεδόν ολότελα. Πάνω ψηλά, ένα κοπάδι μαύρα πουλιά πετούσε αργά, τραβώντας κατά την ανατολή. Το κρύο άρχισε να τσουίζει, έπεφτε παγωνιά. Ο Θεμιστοκλής κουβάλησε τα πράγματά του στο εξώσπιτο, έκλεισε τη βαριά ξύλινη πόρτα μ' ένα χοντρό κλειδί, το 'κρυψε σε μια βαθουλωσιά του τοίχου, και τράβηξε να φέρει τα άλογα, που είχαν πέσει λαίμαργα στη βοσκή. Είχε σουρουπώσει πια για τα καλά. Απέναντι στην πλαγιά ένα κοπάδι γίδια σκορπισμένο σταμάτησε να βόσκει κι άρχισε να μαζεύεται και να κατηφορίζει ανάμεσα από τα χαμηλά πουρνάρια και τους βράχους. Το κουδούνι του τράγου ακουγόταν μονότονο σ' ολόκληρη την κοιλάδα.

Ο Θεμιστοκλής φώναξε στ' άλογα να προχωρήσουν κι ακολούθησε κι αυτός πεζός, ανεβαίνοντας την ανηφοριά. Σαν έφτασαν στη βρύση, σταμάτησαν. Τ' άλογα διψασμένα ρίχτηκαν στο νερό κι άρχισαν να πίνουν ξεφυσώντας, με τα ρουθούνια τους ορθάνοιχτα. Πλησίασε κι ο Θεμιστοκλής, έβαλε τα χέρια του στο ζεστό νερό κι ήπιε κι αυτός με τις χούφτες του. Έπειτα έπλυνε το πρόσωπό του βιαστικά κι ακολούθησε τ' άλογα, που, ξέροντας τον δρόμο, είχαν προχωρήσει μπροστά.

Τα 'φτασε στο παλιό πέτρινο γεφύρι κι άθελά του έριξε μια ματιά στ' αφρισμένα νερά, που κυλούσαν με θόρυβο ανάμεσα από τις πέτρες και που μόλις διακρίνονταν στο σούρουπο. Εκεί σταμάτησαν. Τ' άλογα είχαν συναντηθεί με το κοπάδι τα γίδια, που έρχονταν από τ' άλλο μονοπάτι και τους έφραξαν τον δρόμο. Πίσω τους, με την αγκλίτσα περασμένη στον ώμο και τα χέρια ριγμένα απάνω της, ακολουθούσε ο τσοπάνης, χτυπώντας τις πέτρες με τα χοντρά του άρβυλα. Από το περπάτημά του καταλάβαινε κανένας πως είχε κάμποσα χρόνια στην πλάτη.

– Πάλι νωρίς σήμερα ξέξεψες, Θεμιστοκλή, είπε πειραχτικά, σαν πλησίασε. Καλησπέρα. Τους άλλαξες τον αδόξαστο. Τα λυπήθηκε η ψυχή μου τα κακόμοιρα τα ζωντανά. Με τέτοιο αφεντικό λίγα θα 'ναι τα ψωμιά τους. Σ' άκουγα όλη μέρα που δεν πήρες ούτε' αναπνοή. Αλλά νέος είσ' ακόμα, συνέχισε

φυσώντας τη μύτη του, αντέχουν τα χέρια σου· κούκλα² θα το σπείρεις;

– Γερ-Αλέξη, τα χωρατά σου δεν τ' αφήνεις, παρατήρησε ο Θεμιστοκλής, χτυπώντας τον στον ώμο με την παλάμη του. Τι νομίζεις πως είναι τ' αλέτρι, να πιάνεις τον απάγκιο και να λιάζεσαι;

– Γιατί το λες αυτό; Έχεις την ιδέα πως δεν δούλεψα κι εγώ στα νιάτα μου; απάντησε κάπως πειραγμένος ο τσοπάνης. Και καμάτεψα κι έσκαψα κι όλες τις δουλειές τις έκανα. Να, το μαρτυράνε τα χέρια μου, είπε απλώνοντας τα ξερακιανά του χέρια. Αλλά τώρα νύχτωσε, πού να τα δεις. Μπήκα κι εγώ στην εφεδρεία, που λένε. Δεν μ' απάντησες όμως. Κούκλα θα το σπείρεις;

– Ναι, αμ' τι άλλο; Τώρα, όσο για τα ζωντανά, που κόβεται η αφεντιά σου, κι εγώ τα λυπάμαι. Και η δική μου η καρδιά δεν είν' από πέτρα. Μα, αν δεν δουλέψουν τώρα, τότε θα δουλέψουν, γερ-Αλέξη; Έχουν καιρό να ξαποστάσουν. Ολόκληρο το καλοκαίρι θα τεμπελιάζουν. Κι έπειτα, πρόσθεσε μετά από λίγο, μην ξεχνάς ότι έχουμε και υποχρεώσεις. Μην κοιτάς που εσύ ξέμπλεξες κι όσα πάνε κι όσα έρθουνε. Εμείς έχουμε και γραμμάτιο...

– Το ξέρω, ρε Θεμιστοκλή, απάντησε ο γέρος, μαλακώνοντας τη φωνή του. Συμπάθα με, που αστειεύουμαι καμιά φορά. Αλλά ένα κορίτσι το 'χεις. Στο κάτω κάτω ούτε άσχημη είναι ούτε τα χρόνια την πήραν. Αλήθεια, Θεμιστοκλή, πόσο χρονών είναι τώρα η Ηλέχτρα;

– Έκλεισε τα δεκαοχτώ τις προάλλες.

– Χμ... Έχεις δίκιο, έγινε της παντρείας. Δίκιο έχεις, ξανάπε. Να την προσέχεις, τώρα ιδίως... Σταμάτησε ξαφνικά σαν να μετάνιωσε για τον λόγο που είπε κι αμέσως διόρθωσε: Θέλουν μεγάλη προσοχή τα κορίτσια σ' αυτή την ηλικία... Το καλύτερο για μένα είναι η παντρεία. Καλά κάνεις και το σκέφτεσαι...

– Κάτι νόημα έχουν τα λόγια σου, γερ-Αλέξη. Ξέρεις τίποτα και δεν μου το λες; ρώτησε ανήσυχος ο Θεμιστοκλής, σταματώντας ξαφνικά τα βήματά του. Ξέρεις τίποτα και μου το κρύβεις; ξαναρώτησε με φανερή αγωνία, πλησιάζοντας το πρόσωπό του

2. Κούκλα: καλαμπόκι.

στο πρόσωπο του γέρου και προσπαθώντας μες στο σκοτάδι να διακρίνει το βλέμμα του.

– Σε καλό σου, Θεμιστοκλή, τι σ' έπιασε αποσπερού³; απάντησε ο γερ-Αλέξης, πασχίζοντας να του διώξει από το μυαλό την ιδέα, που του 'βαλε. Η Ηλέχτρα είναι καμάρι μέσα σ' ολόκληρο το χωριό. Ποιος έχει να πει κουβέντα; Μακάρι να 'σαν όλα τα κορίτσια σαν αυτή. Μα ας αλλάξουμε κουβέντα καλύτερα... βιάστηκε να κλείσει τη συζήτηση. Κατέβασε την αγκλίτσα κι έτρεξε κατά το κοπάδι, που είχε ξεμακρύνει.

Ο Θεμιστοκλής ακολούθησε σκεπτικός. Τα λόγια του τσοπάνη έρχονταν συνεχώς στον νου του και, χωρίς να το θέλει, κάποια ανεξήγητη υποψία καρφώθηκε στο μυαλό του κι άρχισε να τον βασανίζει. Δεν είχε παράπονο από το παιδί του, δεν του είχε δώσει μέχρι τώρ' αφορμή. Αναρωτήθηκε μήπως είχε παρεξηγήσει τα λόγια του γέρου. Και βέβαια, κάπως έτσι θα 'ταν. Με εκείνο το «τώρα ιδίως» τι νόημα είχε; Αυτή η μισή φράση γυρόφερνε στο μυαλό του και δεν εννοούσε να τον αφήσει ήσυχο. Μα και πάλι, σκέφτηκε, είναι δυνατό να 'κανε κάτι και να μην το αντιλαμβανόταν; Βέβαια αυτός έλειπε όλη μέρα στα χωράφια, πού να τη δει; Μα οι άλλοι; Η μάνα της, ο αδελφός της, που ήταν και μεγαλύτερός της, ήταν δυνατόν να μην έπαιρναν μυρουδιά; Τι ήταν το χωριό; Καμιά πολιτεία για να μπορεί να κρύβεται; Όχι, όχι, σίγουρα τον είχε παρεξηγήσει τον γέρο. Άλλωστε, μήπως δεν ήταν ειλικρινής, όταν του 'λεγε ότι η Ηλέχτρα ήταν καμάρι του χωριού;

Και ξαφνικά, κατηγορήσε τον εαυτό του, που ήταν τόσο καχύποπτος και τα 'παιρνε όλα από τη στραβή τους όψη. Τάχυνε το βήμα του κι έφτασε τ' άλογα, που τραβούσαν κουρασμένα στον χωματόδρομο. Ένωθε αλαφρωμένος. Ξαναθυμήθηκε τις σκέψεις που έκανε πρωύτερα και λίγο έλειψε να βάλει τα γέλια. Μα τι τον είχε πιάσει έτσι ξαφνικά; «Είσαι για δέσιμο, καημένη Θεμιστοκλή», σκέφτηκε. Και συνάμα τράβηξε το καμτσίκι στον αέρα, που έκανε τ' άλογα να τιναχτούν.

3. Αποσπερού: απόψε.